Sādhana bhakti

Joseph T. O'Connell

Joseph T. O'Connel a St. Michael College, University of Toronto vallástudományi tanszékének docense. Indiai teológiát és vallástörténetet tanít, szakterülete a bengáli vallás. Doktori értekezésének (Harvard, 1970) címe: Social Implications of the Gauḍīya Vaiṣṇava Movement *(A gauḍīya vaiṣṇava mozgalom társadalmi vonatkozásai), amely meghatározta pályája irányát. Rendszeresen publikál tudományos folyóiratokban, köztük a* Journal of the American Oriental Society*-ben, de írásait olvashatjuk tanulmánykötetekben is, például Bardwell L. Smith:* Hinduism: New Essays in the History of Religions *(Hinduizmus: új vallástörténeti tanulmányok), vagy Mircea Eliade* Encyclopedia of Religion *(Vallástörténeti enciklopédia) című összefoglaló művében (Dr. O'Connell írta a Caitanya Mahāprabhura és a bengáli vallásra vonatkozó címszavakat). Az ő szerkesztésében jelent meg többek között a* Bengal Vaiṣṇavism, Orientalism, Society and the Arts *(Bengáli vaiṣṇavizmus, orientalizmus, társadalom és a művészetek) című könyv is.*

Steven Rosen: Először is, határozzuk meg, mit jelent az, hogy vaiṣṇava *sādhana*.

Dr. O'Connell: Jó, de előbb beszéljünk egy kicsit a „vaiṣṇava" jelentéséről. Vaiṣṇava az, aki a Viṣṇuként, Kṛṣṇaként, Hariként, vagy az Úr bármelyik másik közvetlen formájaként megnyilvánuló, személyes Istenben hisz – a vaiṣṇava tehát az Úr híve. A *sādhana* pedig alapvetően vallásgyakorlati mintát, programot jelent. A szanszkrit gyök, a *sadh* jelentése: „megvalósítani", „elérni" valamit. A *sādhana* az az eszköz vagy program, ami által az ember elérheti a *sādhyát* („azt, amit el kell érni") vagy a *siddhit* (a „tökéletességet", illetve a „célt"). Ebben az esetben a cél a *bhakti,* vagyis az Úr iránti odaadás még tökéletesebb megtapasztalása. A *sādhaka* pedig az, aki e tökéletesség elérésére törekszik.

A *sādhana* egy program, ha úgy tetszik, melynek során a vaiṣṇava nem csak az elméjét, de az érzékszerveit – a szemét, a fülét, a hangját – is használja annak érdekében, hogy az odaadás mélyen rejlő képességét teljes mértékben kibontakoztassa és tökéletességre fejlessze.

S.R.: Ez alapján úgy tűnik, minden vallási formának, vallási tradíciónak van valamiféle *sādhanája*.

Dr. O'Connell: Hogyne, mindenképpen. A fontosabb vallási tradíciókban, melyek túlmutatnak a törzsi vagy etnikai szinten – sőt még ezekben is – megvannak a módszerek arra, hogy a hívek megismerhessék vallásuk eszményeit. Ahhoz pedig, hogy ezen eszmények felé törekedhessenek, rendelkezésükre áll egy program, mely magában foglalja a képzést, a vallásgyakorlatot és a hitbéli megerősítést.

Ezt nagyrészt a keresztény hagyományban is megtaláljuk, ahol sokféle felekezet és szerzetesrend létezik, melyek mindegyikének megvan a maga módszere arra, hogy élesítse

és erősítse a keresztény hívő vallásos érzékenységét. Sőt, az átlag világi hívőt is arra bátorítják – különösen a kereszténység hagyományosabb formáiban –, hogy legyen napi vagy heti imaprogramja, hogy rendszeresen vegyen részt a templomi szertartásokon. Előfordul, hogy azt is megkövetelik tőle, hogy olvasson valamennyit a szentírásokból. Egyes világi hívők ezt nagyon szisztematikusan teszik, mások alkalomszerűbben. Mindezt tekinthetjük úgy, mint a kereszténység *sādhanáját*.

S.R.: Most beszélhetne néhány szót a *sādhana* korai védikus formáiról, s arról, hogyan fejlesztette ezeket később tovább Caitanya mozgalma.

Dr. O'Connell: A védikus keretben a vallásnak tulajdonképpen két, jól körülhatárolható dimenziója van: a rituális, illetve a meditatívabb, filozofikusabb dimenzió. A *sādhana* mindkettőben megtalálható.

A Veda rituális aspektusában a *sādhana* korlátozott és átmeneti formában jelenik meg. Szertartások, különösen nagyszabású védikus áldozatok előtt, be kell tartani bizonyos szabályokat, melyek felkészítenek az áldozatra. Például böjtölni kell, vagy bizonyos ideig tartózkodni kell a házasélettől, vagy kevesebbet kell aludni; és biztos, hogy összpontosítani, meditálni kell a rítus különféle aspektusain.

De mindez egy adott rítusra összpontosul, s amikor annak vége, a *sādhana* is befejeződik. Ez különbözik a vaiṣṇava *sādhanától,* amely nap mint nap, ha szükséges, életről életre folytatódik, amíg a gyakorló odaadása el nem éri a tetőpontját.

A védikus *sādhana* elmélkedőbb, filozofikusabb formájában, amiről az upaniṣadok beszélnek, ott van a gondolat, hogy az ember a Brahmant, az emberi élet végső forrását és célját kutatja. Ez sokkal közelebb áll ahhoz a fajta *sādhanához,* amit a vaiṣṇava hívő életében láthatunk. A gyakorlónak le kell ülnie – az *upaniṣad* azt jelenti, hogy „leülni mellé", ami a *gurutól* kapott bizalmas, vagy csak beavatottak számára érthető tanításokra utal –, és tanulmányoznia kell a védikus szövegeket, illetve elmélkednie kell róluk. Mindezt szigorú és folyamatos *sādhanaként* végzi. Caitanya követői szerint ez a végső valóság, a Brahman, a Legfelsőbb Lény – Kṛṣṇa –, szanszkritul Bhagavān, ami egy általánosabb kifejezés a Legfelsőbb Személyre. A caitanyaita hagyomány Brahman-értelmezése nyíltan teista, sokkal inkább, mint az upaniṣadok hagyománya. De van összefüggés a kettő között.

Másrészt a caitanyaita *sādhanának* is van rituális vetülete, mely mutat némi hasonlóságot az ősi, védikus szertartásokkal – ilyen például az avatás (*dīkṣā*), a böjtölés, a *mantra*-mondás és az önmegtartóztatás. A fő hangsúly azon van, hogy az ember szeretetet fejlesszen ki Kṛṣṇa – a személyes Isten, a „Para"-Brahman, vagy ha úgy tetszik, a „végső" Brahman iránt. A caitanyaita hagyomány tehát az ősi védikus *sādhana* mindkét formáját egyesíti magában: megvan benne a rituális oldal is, és a kutatóbb, elmélkedőbb oldal is.

S.R.: Melyek azok a rítusok, amelyekre a caitanyaita *sādhanával* kapcsolatban utalt?

Dr. O'Connell: Legelőször is, Istennek a szobor-formában, az *arcā-vigrahában* való imádatára gondolok, amely jelen van a templomban vagy akár otthon, kis kép formájában is. Az imádat szabályai a rituális szövegekben gondosan ki vannak dolgozva, de léteznek rövidített változatok is azok számára, akiknek egyéb kötelességeik is vannak. Sok, templommal kapcsolatos elem van, melyek a hívő személyes *sādhanájába* beépülve, az Istenségről való állandó elmélkedéshez, a neki való teljes önátadáshoz vezet.

A vaiṣṇava *sādhana* nagyon fontos része még, különösen a caitanyaita, azaz gauḍīya vaiṣṇavák számára, az isteni kedvtelésekről (*līlākról*) – a Legfelsőbb Úr tulajdonságairól, szépségéről és más örök lények, főleg bizalmas hívei társaságában végzett tetteiről – való

hallás, beszélgetés és éneklés. A purāṇák például leírják Kṛṣṇa *līlāinak* történeteit. Ezeknek a meghallgatása, éneklése, elmondása, elolvasása, közös dicsőítése – kialakít egyfajta Istenre irányuló „tudat-burkot", ha szabad ezt a kifejezést használnom. Vaiṣṇava szempontból a *sādhanának* körülbelül ez a célja.

Használd a füledet, használd a szemedet, és nézd vele az Úr *mūrtiját* (szobor-formáját)! Használd a hangodat – és minden érzékszervedet – hogy kialakíthasd és fenntarthasd az isteniről való mindent átfogó tudatosságot. Ezt *smaraṇának,* „emlékezésnek" nevezik, ami nem egyszerűen múltba való visszatekintést jelent, hanem a tudatosság megjelenítését, jelenné tevését, itt és most. A caitanyaita vaiṣṇava *sādhana* nagy része úgy van megtervezve, hogy elősegítse a Kṛṣṇa örök *līlāira* való emlékezést, melyeket végtelenül vonzónak tartanak, csakúgy, mint magát Kṛṣṇát. Minél többet hall róluk az ember, vagy minél inkább elmerül ezekben a képekben, annál jobban fog vonzódni, és annál inkább fog majd emlékezni...

S.R.: Prabhupāda gyakran hasonlította ezt az amnéziához.

Dr. O'Connell: És hogyan?

S.R.: Nos, ha valaki a mindennapi értelemben elveszíti az emlékezetét, naponta, kis adagokban szembesítik addigi élete eseményeivel. E tevékenység rendszeres végzésének köszönhetően az amnéziás beteg ideális esetben fokozatosan elkezd emlékezni, s végül meggyógyul. Ugyanígy egy bizonyos rendszeres gyakorlat, a *sādhana* révén az emberben kialakul a *smaraṇa*, az emlékezés a lelki helyzetére – alapvető vagy eredeti természetére –, Kṛṣṇa örök kedvteléseinek résztvevőjeként.

Dr. O'Connell: Pontosan. Ez az *anamnézis* gyakorlása, vagyis az amnézia visszafordítása. Mondják, hogy egyes szentek képesek emlékezni előző életeikre. Mások az Urat körülvevő, tökéletességet elért lelkek időtlen közösségére emlékeznek – akik közé az ember reményei szerint egyszer majd maga is belép. Az isteni történetek meghallgatása és elmondása által részben szintén belép ebbe a transzcendentális valóságba. De a törekvés, vagyis a *sādhya,* az elérendő cél egy végérvényes lelki megszületés ebben a birodalomban, ahol az ember egy időtlen közegben, mégis szemtől szemben találkozhat Istennel.

Ezt a *sādhana* által lehet elérni, beleértve Rādhā és Kṛṣṇa kedvteléseinek hallgatását és elmondását, illetve az Úr Caitanya és társai életére és cselekedeteire való emlékezést is. Ez utóbbiakat szintén Isten megnyilvánulásainak tekintik, melyek mindössze ötszáz évvel ezelőtt történtek Indiában. Caitanya *līlāit* ugyanolyan lelkesedéssel viszik színre, éneklik és adják elő, mint Kṛṣṇa *līlāit.*

A Caitanya *līlā* és a Kṛṣṇa *līlā* együtt szerepel a Padāvalī *kīrtanában*, és mind a kettőt csoportosan adják elő. Ez pedig a gauḍīya *sādhana* egyik legfontosabb vonása – a *saṅkīrtana*. A *saṅ* azt jelenti, hogy „együtt". Habár vannak a *sādhanának* olyan területei is, melyeket egyedül kell gyakorolni – például a *japa*, a rózsafüzér-éneklés –, a legfontosabbnak Kṛṣṇa együttes dicsőítését tekintik. Az együttműködés és egymás kölcsönös támogatása szervesen hozzátartoznak. Ez jól megfigyelhető a Līlā *kīrtanában* vagy a Padāvalī *kīrtanában,* ahol nemcsak az előénekes és a zenészek kapnak szerepet, hanem a gyülekezet is, amely időnként velük énekel és kiabál, s olykor szemmel láthatóan meghatódik. Természetesen a gyülekezet reakciója inspirálja az előadókat, az egyik erősíti a másikat. A hangulat olyan, hogy az ember hajlamos felülemelkedni az adott kereteken, és átkerülni a lelki világba, legalábbis egy időre. Feltételezem, hogy azok, akik lelkileg előrébb járnak, hosszabb ideig tapasztalják az isteni tudat állapotát.

S.R.: Igen. Ez a *saṅkīrtana* alapelve. A védikus szövegek szerint a jelenlegi korban ez

az együttes éneklés az ajánlott folyamat. Caitanya Mahāprabhu pedig azért jött el, hogy kinyilatkoztassa: ez a módszer az istenszeretet elérésének legmegfelelőbb eszköze a világtörténet jelenlegi korszakában.

Dr. O'Connell: A vaiṣṇava *sādhanának,* a *sankīrtanát* is beleértve, kétségkívül szentírási alapjai vannak, amit aztán a caitanyaita hagyomány részletesen kidolgozott. A *Hari-bhakti-vilāsa* és a *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* például két olyan gauḍīya szöveg, melyek a *sādhana* alapelveit tárgyalják. Ezek nagyon alapos szövegek, és az a céljuk, hogy legalább részben bemutassák a gyakorlók és lelki vezetők azon tapasztalatait, melyekre az emberi érzelmek és lelki élmények megértése során tettek szert. Ismertetik, hogyan lehet pontosan meghatározott fizikai tevékenységek és mentális állapotok segítségével igen magas szintű tudatállapotba jutni. Ezek a szövegek részletes leírást adnak arról, hogy a testi és szellemi viselkedés hogyan akadályozhatja vagy hogyan könnyítheti meg a kívánt tudatállapot vagy lelki élmény elérését.

Vṛndāvana hat gosvāmīja közül az egyik kulcsfigura – Caitanya idejének egyik fontos lelkipásztora – Rūpa Gosvāmī volt. Sok hasonlóan szisztematikus szöveget hagyott hátra, melyek közül a *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* az egyik. Ebben a műben nagyon részletesen kifejti a *sādhana* fogalmát. Először általánosságban beszél a *bhaktiról*, az odaadásról, aztán a *sādhana-bhaktit*, majd a *bhāva-* és *prema-bhaktit* magyarázza el, melyek a szeretetteljes odaadás egyre tökéletesebb szintjei. Ennek a műnek van egy párja is, az *Ujjvala-nīlamaṇi,* amelyben szintén ugyanezeket a témákat tárgyalja, csak még részletesebben foglalkozik a *mādhurya-rasával*, az odaadás szerelmi hangulatával.

S.R.: Rūpa Gosvāmī a *vaidhī bhaktival* és a *rāgānugā bhaktival* is foglalkozik.

Dr. O'Connell: Igen. Mindkettő a *sādhana* egy-egy formája, amikor az ember az elméjét, a testét, a szemét, a hallását – az összes érzékszervét – arra használja, hogy eddze magát az egyre spontánabb odaadás átélésére, hasonlóan ahhoz, ahogy egy atléta is edz. Kezdeti szinten a *vaidhī* és a *rāgānuga* között az a különbség, hogy a *vaidhī* parancsra történik, azaz tanács vagy utasítás alapján. A fő gondolat itt az, hogy ha valaki hallotta, hogy az odaadással teli élet jó, és ez a meggyőződésévé válik, akkor a *śraddhā*, azaz a hit, a bizalom által vezérelve elfogadja a *vaidhī*-típusú rendszert. Vagyis, aláveti magát egy napirendnek a *guru* és a szentírások irányítása alapján. Ez a *vaidhī* aztán elvezethet a Legfelsőbb iránti odaadás intenzívebb és spontánabb szintjére. De a lényeg az, hogy a korai szakaszban az ember még valószínűleg nem érez magában spontán odaadást, *bhaktit,* egyszerűen csak elhiszi, hogy a szabályok hasznosak, és betartja őket. Ez a *vaidhī-bhakti-sādhana,* mely akkor alakul át *rāgānugává,* ha a motivációk megtisztultak.

Lehet, hogy kívülről az ember ugyanazokat a dolgokat végzi: korán kel, annyiszor mondja ki a szent nevet, ahányszor az előírások szerint kell, megfürdik, amikor kell; a templomban különböző dolgokat ajánl fel a *mūrtinak*. De a motiváció átalakul: már nem a jó tanácsok vagy az utasítások puszta követéséről van szó, hanem belső vágyódásról, sóvárgásról. Most már valóban érzi, és csinálni is *akarja* ezeket a dolgokat. Ha a *mūrti* láttán, a szent név éneklése közben az ember már belülről vágyik arra, hogy többet tudjon meg, vagy teljesebben vegyen részt az isteni *līlāban,* akkor a motiváció az utasítások betartásáról (*vidhi*) vágyakozássá (*lobha*) változott. Így változik a *vaidhī rāgānugává,* azaz szenvedélyes, spontán *sādhanává*.

A *rāgānugānak* létezik egy másik értelmezése is. A szenvedélyes odaadás, mely a tanácsok és utasítások követését váltja fel, gyakran intenzív vágyódás formájában jelenik meg

– és feltehetőleg mindig úgy is kell megjelennie –, amikor is az ember Kṛṣṇa birodalmának valamelyik lakója mintájára akarja alakítani az odaadását. *Rāgānugā* hívő tehát az, aki egy *rāgātmikā bhakta* nyomdokait követi, azaz egy olyan valakiét, aki tökéletes módon szereti Kṛṣṇát a transzcendentális *vraja-līlāban.*

S.R.: A *rāgānugā* ez utóbbi fajtája egy a legapróbb részletekig kidolgozott gyakorlat, azaz *sādhana*, amit az ember a *gurujától* kap. A tanítvány előtt feltárul saját lelki önazonossága, s ezután már ebben az ontologikus formájában meditál magán. E cél érdekében megmondják neki misztikus testének (*siddha dehájának*) *ekādaśa-bhāváit,* azt a tizenegy jellemzőt, melyeket ismernie kell ahhoz, hogy ilyen meditációt gyakorolhasson. Tudnia kell tehát, hogy mi a neve, milyen kapcsolat fűzi Kṛṣṇához vagy Rādhāhoz, mennyi idős, milyen a testszíne, melyik csoporthoz és melyik rendhez tartozik, milyen a ruhája, hol lakik, mi a szolgálata, mi a leghőbb vágya, kinek az irányítása alatt végzi a szolgálatát. Ez az utolsó különösen fontos, mert az embernek minden részletet ismernie kell a *vraja-līlā* adott személyiségéről ahhoz, hogy megfelelően tudja őt szolgálni. Ez azonban már egy nagyon magas szint, és csak keveseknek adatik meg, hogy valóban eljuthassanak az isten-tudat e csúcsaira. Manapság számos gauḍīya tekintély elveti ezeket a dolgokat, mert túl sokan éltek vissza az igazi *rāgānugā* magasabb rendű helyzetével. Ezt nagyon nehéz elérni. Ezért aztán sokan, hogy úgy mondjam, inkább a biztonságosabb utat javasolják, és arra ösztönzik a gyakorló hívőket, hogy szigorúan tartsák be a *vaidhī bhakti* elveit...

Dr. O'Connell: Igen, de a *rāgānugā* rendszerének kifejtése a Caitanya-féle hagyomány fontos része, főleg ami a Caitanya utáni egy-két száz évet illeti. A *sādhana* elvének fontos elmélyítéséről van szó. A *mañjarī-sādhana* például egy igen összetett vaiṣṇava eszme, amikor is az ember a fő *gopīkat* segíti Rādhānak végzett szolgálatukban. És ha már itt tartunk, a *rāgānugā* odaadásnak két nagy típusa van: az egyik a *kāmānugā,* a másik a *sambandhānugā* fogalma köré összpontosul. Az előbbi esetben az ember a *gopīk* lelki-erotikus hangulatát követi, az utóbbiban pedig Vraja örök lakóit, a rokoni vagy baráti kapcsolatok bármelyikében. Erről részletesen is olvashatunk David Haberman kitűnő tanulmányában, melynek címe *Acting as a Way of Salvation: A Study of Rāgānugā-Bhakti-Sādhana* (A cselekvés mint az üdvözülés útja: a rāgānugā-bhakti-sādhana. New York, Oxford University Press, 1988), valamint Donna Wulff egy korábbi könyvében a *Drama as a Mode of Religious Realization* címűben (A dráma mint a lelki önmegvalósítás eszköze. Chico, California, Scholars Press, 1984).

Viśvanātha Cakravartī, egy 18. századi caitanyaita teológus *Rāga-vartma-candrikā* (Holdsugár a szerelem útján) című művében a *rāgānugā* általánosabb formáját hangsúlyozza, azt, amire a korábbiakban már utaltam, ahol a *lobhát,* a belső vágyat jelöli meg a *rāgānugā sādhana* megkülönböztető vonásaként. Hangsúlyozza, hogy amikor és amennyiben az ember a *vaidhī* szintjéről eljut a *rāgānugāig,* továbbra is végezheti ugyanazokat a *sādhana,* azaz fegyelmező gyakorlatokat, mint azelőtt, de csak akkor, ha ezeket hasznosnak találja. Ha nem, elhagyhatja őket.

S.R.: Igen. Rūpa Gosvāmī is azt mondja, hogy végső soron az embernek azokat a dolgokat kell elfogadnia, melyek segítik a Kṛṣṇának végzett odaadó szolgálatát, azokat pedig, amelyek nem, el kell utasítania. De ezzel óvatosan kell bánnunk. Mint ön is tudja, a gauḍīya hagyományban létezik egy bizonyos, *prākṛta-sahajiyāknak* nevezett csoport, akik leegyszerűsítik és félremagyarázzák az előző *ācāryák* tanításait. A *sahajiyāk* azt állítják magukról, hogy mivel már elérték a *rāgānugā* szintet, nincs rá okuk, hogy betartsák a *vaidhī* szabályait

és előírásait. A legkiválóbb *rāgānugā* hívek – Vṛndāvana hat gosvāmīja például – mindvégig szigorúan betartották a *vaidhī bhakti* összes gyakorlatát. A belül zajló meditáció lehet, hogy más, de kívülről nehéz lenne megállapítani, ki *rāgānugā* hívő és ki *vaidhī* hívő.

Dr. O'Connell: A *prākṛta-sahajiyāk* gyakorlata egy teljesen külön téma lenne, amire itt most nem áll módunkban kitérni. De ami a *vaidhī* és a *rāgānugā bhakti* közötti viszonyt illeti, ezzel kapcsolatban a Caitanya-féle hagyomány fő vonulatában is megfigyelhető némi rugalmasság. A *rāgānugā* kezdeti stádiumában az embernek mindenképpen ajánlatos fegyelmezettnek maradnia és pontosan betartania a *vaidhī* út szabályait. De az is alapelv, amit a szövegek is gyakran hangoztatnak, hogy ha bizonyos gyakorlatok már nem hatnak serkentőleg az odaadásunkra, abba lehet hagyni őket. Tehát ha mondjuk az embernek valamilyen oknál fogva nem sikerül megtennie bizonyos dolgokat, amelyeket egyébként rendesen meg szokott tenni, például nem kelt fel korán, hogy *pūjāt* tartson, mert előző este annyira fellelkesítette a *kīrtana* hallgatása, vagy valami hasonló, az nem baj.

Mindez természetesen azt feltételezi, hogy az emberben valóban kezd kibontakozni a *rāgānugā bhakti*. Ugyanazok a szövegek, amelyek kijelentik, hogy el lehet hagyni a *vaidhīra* jellemző fegyelmet, arra is figyelmeztetnek, hogy óvakodjunk a hamis odaadástól, a *bhakti-abhāsától,* az utánzatoktól. Mondani sem kell, vagy inkább nem árt időnként elmondani, hogy csupán mert valaki úgy dönt: az odaadás magasabb szintjére emelkedett, és többé nem szükséges a szentírások és a *guru* tanácsaira hallgatnia, az még nem jelenti azt, hogy az illető tényleg azon a szinten van. Ha valaki ilyesmit állít magáról, sokkal valószínűbb, hogy *nincs* azon a szinten. A *guru* szerepe nagyon fontos ilyenkor. A tapasztalt *guru* meg tudja ítélni tanítványa fejlettségi szintjét, ugyanakkor tárgyilagosabb és tudásban is jártasabb nála.

Mindannyiszor ebbe a problémába ütközünk, ha a spontaneitás is megjelenik a szabályozottság mellett. Azt hiszem, ugyanez érvényes bármelyik más vallási hagyományra, sőt a legtöbb emberi tevékenységre is. Egy jó költőt például el lehet rontani azzal, ha rábeszéljük, hogy tartsa magát bizonyos nyelvtani szabályokhoz vagy bevett versmértékekhez. Ugyanakkor azzal is kiölhetjük valakiből a tehetséget, ha arra bátorítjuk, egyáltalán ne törődjön ezekkel a dolgokkal. Úgyhogy az embernek meg kell tudnia állapítani, hogy milyen szinten áll, és hogy az állandó fegyelem mikor gátolja és mikor használ neki. De ahogy a költőnek nagy segítséget jelent egy jó kiadó vagy lektor, aki időnként hasznos tanácsokkal látja el, ugyanúgy lelki témákban is nagy segítség, ha van egy lelki tanácsadó, aki támogat.

Ez kapcsolódik ahhoz, amiről korábban beszéltünk: hogy a vaiṣṇava *sādhana* közösségi *sādhana*. Fontos, hogy a vaiṣṇavák segítsék és erősítsék egymást, hogy mindezt együtt csinálják. Az, amit *saṅkīrtana* alapelvnek nevezhetünk – a másokkal megosztott odaadást, a *guru* és más vaiṣṇavák társaságának keresését – döntő fontosságú a vaiṣṇava vallásosság kifejlesztésében. Ha az ember erre folyamatosan odafigyel, természetszerűleg csökkenni fog annak a valószínűsége, hogy idejekorán a *rāgānugā sādhana* vagy bármilyen más odaadó gyakorlat művelésébe fog, amire még nem kész vagy nem alkalmas.

S.R.: *Guru, śāstra* és *sādhu*. Ha az embernek megadatik a hiteles tanítómester, a szentírások útmutatása és az őszinte vaiṣṇavák társasága, akkor úgy tűnik, a cél könnyedén elérhető.

Dr. O'Connell: Én is így gondolom!